

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Кафедра міжнародних відносин, міжнародної інформації та безпеки

КОМПЛЕКС НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ З ДИСЦИПЛІНИ

Теорія міжнародних відносин

рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)

галузь знань: 29 «Міжнародні відносини»

спеціальність: 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»

освітні програми: «Міжнародна інформація та міжнародні комунікації», « Міжнародні відносини»

спеціалізація: _____

вид дисципліни: обов'язкова

факультет Міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу

Укладач: д. політ. н., професор Шамрасва В.М., ст. викладач Кліпкова Г.О.

1. *Навчальний контент:*

Програма навчальної дисципліни «Теорія міжнародних відносин» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки **бакалавра** з «Міжнародної інформації та міжнародних комунікацій» спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. **Мета** викладання навчальної дисципліни - оволодіння основними теоретичними концепціями та підходами до сучасних міжнародних відносин, надання ґрунтовних знань, умінь та навичок щодо аналізу питань теорії і практики сучасних міжнародних відносин

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни

Орієнтуватися в об'єкті, предметі, методах, законах, закономірностях та історії виникнення науки, вміти, спираючись на отримані знання, аналізувати сучасні міжнародні відносини, відрізнити головні тенденції розвитку міжнародних відносин.

Тема 1. Світова політика та міжнародні відносини як об'єкт вивчення

1. Співвідношення категорій „міжнародні відносини”, „міжнародна політика” та „світова політика”.
2. Теорія міжнародних відносин в структурі соціально-гуманітарних наук.
3. Методи вивчення міжнародних відносин.

1. Співвідношення категорій «міжнародні відносини», «міжнародна політика» і «світова політика»

Соціально-гуманітарні науки, що вивчають світові політичні процеси, як об'єкт дослідження розглядають суспільні явища, які останні сторіччя прийнято позначати терміном «міжнародні відносини». При більш детальному визначенні предметної області цих наук неможливо обійтися без таких категорій, як «зовнішня політика», «міжнародна політика», «світова політика». Утримування цих категорій, їхній взаємозв'язок і співвідношення по-різному розуміються й розкриваються у вітчизняній і закордонній літературі. Тому варто спеціально розглянути це питання.

Центральне, місце серед всіх вищезгаданих категорій належить категорії «міжнародні відносини». Аналізуючи дану категорію, варто мати на увазі, що сам феномен міжнародних відносин не є застиглим, а постійно змінюється, еволюціонує. Сьогодні він не такий, яким був 200 і тим більше 2 тис. років тому, а через 100 років буде зовсім іншим, ніж у наші дні. На динаміку міжнародних відносин впливає зовнішнє середовище — позасоціальне й соціальне. Під *позасоціальним середовищем* системи міжнародних відносин розуміють те, що існувало до появи людини й людського суспільства. Це природа в її первісному, не порушеному зовнішнім впливом вигляді, що представляє об'єкт вивчення геології, географії, метеорології, екології й т.д. Там, де вплив позасоціального середовища на міжнародні відносини особливо помітно, на стику гуманітарних і природничо-наукових дисциплін виникають особливі, перехресні науки, наприклад геополітика.

У порівнянні з темпами розвитку суспільства зміна природного середовища відбувається вкрай повільно. Обриси материків і континентів, морів і океанів, розташування рік і гірських хребтів залишилися такими ж, як 2-3 тис. років тому. Але сьогодні саме позасоціальне середовище зазнає впливу технічного й технологічного прогресу й, у свою чергу, міняючись, впливає на міжнародні відносини. Очевидно, що зміна клімату або вичерпання того чи іншого природного ресурсу не може не відбитися на економіці й на повсякденному житті людей, а тим самим - і на відносинах між країнами й народами.

Вплив соціального середовища на міжнародні відносини набагато глибше й динамічніше. *Соціальним середовищем* називається все, що з'явилося разом з людиною, і те, що визначає життя суспільства. Це економіка, політика, техніка, технологія, ідеологія, культура, релігія й т.д. Автори відомої роботи про вплив зовнішнього середовища на міжнародні відносини Герберт і Маргарет Спроуты привели безліч цікавих конкретних прикладів подібного впливу. На відміну від XX в., коли багато міжнародних проблем було можливо вирішувати шляхом переговорів з використанням технічних засобів без особистих контактів між політичними лідерами різних країн, Олександр Македонський не міг зробити теж саме, подзвонивши перському цареві Дарію по телефону, через відсутність такого. Гітлер, особисті переконання якого допускали використання будь-яких дивовижних засобів знищення людини, так і не став власником ядерної зброї. Неважко собі уявити, якими могли бути підсумки Другої світової війни, якби «урановий проект» у Німеччині був доведений до кінця. Особливий вплив на еволюцію міжнародних відносин в останнє сторіччя здійснив розвиток транспортних і інформаційних технологій.

Повернемося тепер до вихідного пункту нашої розмови. Отже, термін «міжнародні відносини» є українським еквівалентом терміна *international relations*. Він був введений в обіг англійським філософом Дж. Бентамом на межі XVIII-XIX ст. Поява даного терміну в той період не випадкова, оскільки саме межа XVIII -XIX сторіч стала важливим етапом в еволюції самого феномена міжнародних відносин. На той час у Західній Європі остаточно склалася система суверенних національних держав. На заміну відносинам між царюючими монархами й правлячими династіями прийшли відносини між державно організованими народами-націями. Недарма в західній традиції поняття «нації» і «держави» є синонімами. Паралельно з формуванням націй завершився процес становлення громадянського суспільства, що підкорило собі й перебудувало у відповідності зі своїми потребами державу.

Тоді ж оформилася й та модель міжнародних відносин, що донедавна вважалася еталонною. Відповідно до неї громадянське суспільство кожної країни наділяло державу всіма повноваженнями в галузі забезпечення національної безпеки й зовнішніх зносин. Уряд однієї держави відповідно до цих повноважень вступав в офіційні зв'язки із урядом іншої держави, і саме по цьому каналу здійснювалася більшість зв'язків не тільки між державними структурами, але й між різними суб'єктами громадянського суспільства цих країн. Звичайно, приватні зв'язки, не підкорені державою, існували завжди, але нерозвиненість транспортних і інформаційних комунікацій сильно обмежувала їхні можливості. Більші відстані вимагали багато часу й ресурсів, а держава на відміну від приватних суб'єктів могла собі це дозволити, і в значній мірі саме держава монополізувала сферу зовнішніх зносин, на довгі часи залишаючись єдиним міжнародним актором.

Розвиток соціальної сфери, прогрес транспортних і інформаційних комунікацій відбилися на економіці й політиці. Число зв'язків, насамперед між приватними суб'єктами, у найбільш розвинених країнах стрімко збільшувалося, причому держава вже не могла й не прагнула їх повністю контролювати. Значно зросло число й роль міжнародних організацій, як урядових, так і неурядових, що одержали можливість стати в один ряд з державами як міжнародними акторами. Ці процеси дали підставу фахівцям говорити про перехід від міжнародних (*international*) до транснаціональних (*transnational*) відносин і навіть про «смерть національних держав». Сьогодні перехід до нового типу відносин ще не відбувся; він скоріше проявляється як тенденція в найбільш економічно й технологічно розвинутій частині сучасного світу. Але ця тенденція об'єктивно детермінована й у підсумку приведе до «міжнародних відносин» зовсім іншого типу, ніж ті, які панували останні два з половиною сторіччя.

Але й звичний для нас класичний тип міжнародних відносин не був першим і єдиним в історії. Йому передували ранні типи, що склалися в різні історичні епохи. Очевидно, вже на ранніх стадіях розвитку людського суспільства між первісними

племенами складалися певні відносини. Стародавні племена боролися між собою через території або інші ресурси або, навпаки, співробітничали в будь-якій формі. Ці взаємини до появи перших держав не мали політичного характеру. З виникненням же держав стали складатися нові типи відносин: між державно неорганізованими племенами й найдавнішими державами, а також між найдавнішими державами. Прикладів відносин першого типу в історії чимало, досить згадати багатовікову боротьбу Західної Римської імперії з німецькими племенами або Візантійської імперії зі слов'янськими.

Міждержавні ж відносини зустрічаються в стародавності набагато рідше, оскільки держави формувалися не одночасно й не у всіх регіонах світу. Поступово, по мірі поширення державних форм організації, міждержавний тип відносин між територіально відособленими соціумами став домінуючим, а потім і єдиним. Однак це були не класичні міжнародні відносини, які зложилися в епоху національних держав. У традиційних соціумах держава й суспільство часто існують паралельно, майже не перетинаючись у часі й просторі. Патріархальний селянин не віддавав собі звіту в тому, у якій державі він живе, і тим більше не замислювався, які відносини в цієї держави із зовнішнім світом. У традиційній державі сфера публічної політики була обмежена надзвичайно вузьким колом правлячої еліти. А в питаннях зовнішньої політики це коло, за рідкісним винятком, звужувався до однієї людини - монарха, що персоніфікував всю державну владу у своїй особі. Практично всі міждержавні відносини Середньовіччя виглядали як міжособистісні відносини між монархами. Воювали між собою не народи, а королі, царі, князі й імператори. Укладали угоди, приймали на себе зобов'язання не держави, а ті, хто себе з ними ототожнювали.

Сучасні міжнародні відносини мають складну внутрішню структуру. Центральне системоутворююче місце в цій структурі належить міжнародним політичним відносинам. Вони зародилися разом з появою самої політики як суспільного явища й основного політичного інституту - держави. Ці відносини склалися в результаті реалізації кожною з держав власної зовнішньополітичної лінії, заснованої на їх власних (національних) інтересах.

Міжнародні політичні відносини можна розглядати і як міжнародну політику - одну з основних сфер політичних процесів і відносин. Суб'єктами міжнародної політики споконвічно виступали держави, коаліції держав, а останні сто із зайвим роком також і міжнародні міжурядові організації. У центрі міжнародної політики перебуває боротьба держав за владу, т.т. здатність у максимальному ступені впливати на поведінку інших міжнародних суб'єктів у відповідності зі своїми власними інтересами. Із цього випливає основна дилема міжнародних політичних відносин - міждержавний конфлікт або міждержавне співробітництво. У минулому вона часто виступала у вигляді головної міжнародної проблеми - проблеми війни або миру.

Міжнародна політика формувалася й функціонувала в локальних і регіональних рамках; аж до 2-й половини XIX ст. її глобального рівня не існувало. У Стародавньому світі паралельно розгорталися конфлікти в Європі, Азії, Африці, але вони не були взаємозалежні через величезні відстані між державами й регіонами. Поява глобального рівня міжнародної політики, що охопив весь простір земної кулі, пов'язана із завершенням процесу перетворення світу в єдине ціле. Початок йому було покладено епохою великих географічних відкриттів, а закінчився він у результаті революційних технологічних і економічних зрушень у середині XIX сторіччя. Після винаходу парового двигуна й електричних засобів зв'язку (телеграф, телефон) з'явилася можливість переборювати гігантські відстані й переміщувати величезні обсяги вантажів, миттєво передавати інформацію. Розвиток транспортних і інформаційних комунікацій спричинив економічні, соціальні, а потім і політичні зміни. Першим і головним наслідком революції в галузі виробництва, транспорту й зв'язку стало формування єдиного світового господарства, в якому коливання економічної кон'юнктури в одній частині земної кулі відразу ж озивається в інших, віддалених її частинах.

На базі сформованої світової економіки почала формування й світова політика. Про це свідчило й те, що за світовими економічними кризами прийшли світові війни - збройні конфлікти небачених раніше масштабів.

Терміни «світова політика» і «міжнародна політика» багатьма авторами вживаються як синоніми. Представляється, що це невірно, світова політика - це не просто міжнародна політика глобального масштабу. Поява світової політики стала якісно новим етапом розвитку всієї політичної сфери. Світова політика відрізняється від міжнародної політики попередніх сторіч і за змістом проблем, що стоять у її центрі, і за характером суб'єктів, що діють у її рамках.

Традиційні для міжнародної політики проблеми міждержавних конфліктів і міждержавного співробітництва доповнилися проблемами вибору шляхів і цілей економічного, соціального й політичного розвитку світу. На базі глобальних політичних ідеологій (лібералізм, консерватизм, соціалізм і т.д.), що виникли в 2-й половині XIX ст., міжнародні політичні рухи стали пропонувати свої варіанти суспільного устрою, а також засобів і шляхів їхнього досягнення. Ці рухи оформилися на світовій політичній арені як мережа міжнародних неурядових організацій, тісно пов'язаних із чисельними партіями, організаціями й рухами в окремих національних державах. Межа, що розділяла внутрішню й зовнішню політику, ставала усе більше прозорою, поки наприкінці XX ст. не стала зовсім умовною. До цього часу особливу актуальність для світової політики придбали проблеми, що одержали визначення глобальних проблем сучасності: екологічна, демографічна, енергетична, продовольча й ін.

Поява нових проблем у світовому розвитку викликала до життя безліч суспільних рухів на національному рівні й нові неурядові організації на міжнародній арені. Хоча більшість із них при створенні не мали політичного характеру, обставини, що склалися сприяли їхньому включенню у світовий політичний процес, тим самим розширюючи число його суб'єктів.

Світова політика зародилася й виросла на фундаменті міжнародних відносин і представляє з ними єдиний і нерозривний комплекс. Однак повної тотожності між обома частинами цього комплексу немає. Світова політика включає й міжнародну політику, але не зводиться до неї, вона ширше по своїй проблематиці й по числу задіяних у ній суб'єктів. Міжнародні політичні відносини, будучи провідним й системоутворюючим елементом із структури міжнародних відносин, не охоплюють дану структуру в цілому. Міжнародні економічні відносини, що входять у ту ж саму структуру, складаються в рамках світової економіки, що виступає стосовно світової політики як зовнішнє середовище. Таким чином, взаємозв'язок світової політики й міжнародних відносин досить складний й динамічний. Це варто враховувати при визначенні предмету дослідження наукових дисциплін, що вивчають міжнародні проблеми. Для теорії міжнародних відносин як однієї з найважливішої з них предмет дослідження може бути визначений у такий спосіб:

- ◆ вивчення закономірностей міжнародних відносин як цілісної системи;
- ◆ аналіз міжнародної політики й зовнішньої політики окремих держав;
- ◆ аналіз динаміки й тенденцій розвитку світового політичного процесу й основних напрямків діяльності його провідних суб'єктів;
- ◆ комплексне дослідження окремих питань світової політики.

Таке широке предметне поле й визначає місце й роль теорії міжнародних відносин у структурі сучасного гуманітарного знання.

2. Теорія міжнародних відносин у структурі соціально-гуманітарних наук

Теорія міжнародних відносин належить до числа порівняно молодих суспільствознавчих дисциплін, хоча її джерела можна знайти в соціально-політичній думці минулих сторіч і навіть тисячоріч. Оскільки предметна область теорії міжнародних

відносин - це сфера політики, оскільки дана наука належить до області політичного знання, більше того, донедавна вона розглядалася як один з розділів політичної науки.

На початковому етапі розвитку в сучасній політології міжнародній проблематиці не приділялося значної уваги. У роботах М. Вебера, Г. Моски, В. Парето й інших класиків політичної науки рубежу XIX-XX ст. практично немає роздумів про міжнародні відносини того періоду. Таке становище можна пояснити умовами, у яких відбувалося становлення політології.

У середині XIX ст. у політичному розвитку провідних країн Західної Європи й Північної Америки відбулися серйозні зрушення. Там сформувалися політичні системи сучасного типу, які включали поряд з державою політичні партії, різноманітні групи інтересів і інші, нові для того часу інститути. Одночасно в цих країнах остаточно затвердилася парламентська демократія. Виборчий процес отримав регулярний і систематичний характер. Сфера публічної політики радикально змінилася, а в її суб'єктів сформувалися запити на такі політичні знання, які неможливо було одержати традиційним для філософії або юридичних наук шляхом. Необхідно було готувати кадри для обслуговування політичного процесу, для роботи в державних і партійних структурах. Для задоволення цих потреб у ряді університетів створили кафедри й інститути політичних наук.

Однак на відміну від внутрішньої політики формування зовнішньої тривало старими методами, що різко обмежувало кількість суб'єктів, причетних до прийняття зовнішньополітичних рішень. При цьому особи, що приймали такі рішення, насамперед використовували власний досвід і інтуїцію, лише в невеликому ступені спираючись на історичні й міжнародно-правові знання. Необхідності в спеціальному аналізі міжнародної політики ні наприкінці XIX ст., ні на початку XX ст. не відчувалося. Таким чином, «соціальне замовлення», що викликало до життя політичну науку, вимагало дослідження тільки проблем внутрішньої політики й залишало «за дужками» проблеми міжнародних відносин.

Перша світова війна змінила ситуацію. Ця війна отримала розміри, які раніше неможливо було уявити, і привела до великих жертв і руйнувань. Тим часом напередодні Першої світової війни мало хто розумів, що міжнародна політика початку XX ст. істотно відрізняється від міжнародної політики середини XIX ст., не говорячи вже про більше ранні періоди. Судячи із численних мемуарів, багато державних діячів перебували в полоні застарілих подань і суджень і не до кінця передбачали наслідки прийнятих ними рішень.

Підсумки й результати війни підштовхнули політичне й наукове співтовариство до необхідності уважного вивчення міжнародних відносин, для того щоб у майбутньому не допустити помилок, слідством яких стала б подібна катастрофа. Не випадково термін «теорія міжнародних відносин» виник відразу ж після закінчення Першої світової війни. Цей термін був уперше використаний в 1919 р. в Уелльському університеті в Ейберсвіте (Великобританія), де одну зі знову створених кафедр назвали кафедрою історії й теорії міжнародних відносин. В 1930-ті рр. схожі назви можна було зустріти й у деяких інших університетах Заходу. Однак, незважаючи на появу терміна, теорія міжнародних відносин як навчальна й наукова дисципліна в ті роки реально так і не склалася. Частково це було пов'язано із труднощами науково-методичного характеру, але більшою мірою - із ситуацією, що склалася в області соціально-гуманітарних наук, і зокрема в політології, у міжвоєнний період.

Перша світова війна дезорганізувала внутрішнє економічне й політичне життя тих західноєвропейських країн, які в ній брали участь. Природно, воєнний час був не кращим періодом для розвитку наук, тим більше соціально-гуманітарного профілю. Але й закінчення світової війни не означало для багатьох держав Європи стабільності. Кризові явища, викликані війною, охопили всю Європу. Ледь наслідки війни стали переборюватися, почалася світова економічна криза. Вона стала причиною серйозних

політичних зрушень у країнах Європи. Якщо безпосередньо після закінчення війни в них розгорнулися процеси демократизації, то потім вектор політичного розвитку повернувся у зворотному напрямку. У ряді європейських країн встановлюються авторитарні й тоталітарні політичні режими, кількість демократичних держав різко скорочується. В 2-й половині 1930-х рр. до таких можна було віднести лише північноєвропейські країни, Великобританію, Францію, а в Східній Європі лише Чехословаччину.

Будь-яка диктатура несумісна з свободою наукової творчості, особливо в області гуманітарних наук, а тим більше в політології. Розвиток політичної науки в Європі загальмувався, а в деяких країнах і зовсім був зупинений. Досить згадати, що фашизм здобув перемогу в Німеччині й Італії, які на початку XX сторіччя займали провідне становище в сфері соціально-політичних досліджень. В 1930-і рр., напередодні Другої світової війни, ішла масова міграція вчених різного профілю з європейських країн до США, серед емігрантів суспільствознавці, у тому числі політологи, становили чималу частину. Із цих причин у міжвоєнний період центр світової політичної науки перемістився на північноамериканський континент. А в США для розвитку політології зберігалися сприятливі умови.

Політологічні центри виникли практично у всіх провідних американських університетах. Оскільки в умовах нескінченних виборчих кампаній існує великий попит на їх наукове й методологічне забезпечення, велике місце в діяльності американських політологів займають прикладні, емпіричні дослідження. Провідну роль в американській політичній науці міжвоєнного періоду грали вчені Чиказької школи - Ч. Мерриам, Г. Лассуелл, Г. Госнелл. На думку одного з найвідоміших сучасних американських політологів Г. Алмонда, заслуга представників Чиказької школи полягала в тому, що вони на прикладі конкретних емпіричних досліджень обґрунтували висновок про необхідність використання в політології міждисциплінарного підходу, кількісних методів, підвищення організаційного рівня наукової праці.

Початок Другої світової війни й вступ у неї США обумовили підвищення ролі американської політології й підготовці й прийнятті найважливіших політичних рішень як по внутрішнім, так і по міжнародних проблемам. Вимоги воєнного часу привели до різкого підвищення попиту на політологічну експертизу, що, у свою чергу, стало причиною бурхливого розвитку мережі академічних центрів і інститутів політологічного профілю в післявоєнні десятиліття.

По закінченні Другої світової війни створена в рамках системи ООН спеціалізована організація з питань культури й освіти - ЮНЕСКО - провела ряд заходів щодо конституювання політології в якості міжнародно визнаної наукової дисципліни. Із цією метою в 1948 р. у Парижі відбувся міжнародний політологічний колоквиум, на якому були визначені зміст й структура політичної науки. Зокрема, вона повинна була включати наступні питання: 1) політичну теорію (теорію політики й історію політичних ідей); 2) теорію політичних інститутів; 3) розділ, що вивчає діяльність партій, груп, суспільне думка; 4) теорію міжнародних відносин (дослідження міжнародної політики, міжнародних організацій, міжнародного права). Наявність міжнародного права в предметному полі теорії міжнародних відносин було пов'язане з тим, що ця наука тільки починала своє становлення й повної ясності про її завдання й науково-методичні рамки ще не було.

Починаючи з 40-х рр. XX ст. теорія міжнародних відносин розвивається в загальному руслі політичної науки. Організаційні структури для викладацької діяльності й наукових досліджень і області міжнародної політики формувалися в рамках інститутів, факультетів або інших підрозділів загальнополітологічного характеру. Хоча джерела теорії міжнародних відносин сходять до історії західноєвропейської політичної думки, як самостійна дисципліна вона конституювалася в США, що й визначило тривале домінування американської школи в даному науковому співтоваристві. Навіть назви основних напрямків теорії міжнародних відносин (ідеалізм, реалізм, неолібералізм, неореалізм) з'явилися на американському ґрунті й відбили американську специфіку.

Майже усі найбільш авторитетні фахівці в області теорії міжнародних відносин: Г. Моргентау, Дж. Розенау, Дж. Модельски, М. Каплан, К. Дойч, К. Уолтц, Р. Гилпин, Р. Кеохейн, Дж. Най і багато хто інші представляють американську політичну науку. Поступово теорія міжнародних відносин як наукова й навчальна дисципліна одержала поширення в країнах Західної Європи й інших регіонів.

У Радянському Союзі, відділеному «залізною завісою» від більшої частини іншого миру, суспільні науки могли існувати тільки на ідеологічній і методологічній базі марксизму-ленінізму. Це стосувалося як їхнього змісту, так і структури, що обов'язково повинна була відображати структуру самого марксистського навчання, що зложилося ще в 1-й половині XIX ст. Тому суспільні науки, що сформувалися в більше пізній період, не мали в СРСР офіційного статусу, навіть якщо опиралися на марксизм-ленінізм. Наприклад, соціологія була визнана лише прикладною дисципліною, і тільки наприкінці радянської епохи ЦК КПРС наділив її правами суспільної науки й санкціонував створення соціологічних факультетів і відділень в ряді вищих навчальних закладів країни. Сфера ж політичного знання була закріплена за історією КПРС і науковим комунізмом.

Правда, з 1960-х рр., із часів хрущовської «відлиги», становище в радянському суспільствознавстві потроху мінялося. Активізація зовнішньої політики Радянського Союзу як однієї із двох наддержав біполярного світу вимагала більше інтенсивного й, наскільки це допускалося комуністичною ідеологією, об'єктивного вивчення закордонних країн і регіонів. Із цією метою в системі Академії наук СРСР були створені кілька нових науково-дослідних центрів з міжнародною тематикою: Інститут світової економіки й міжнародних відносин (ИМЭМО), Інститут США й Канади, Інститут Латинської Америки, Інститут Далекого Сходу, Інститут Африки, Інститут міжнародного робочого руху (нині Інститут порівняльної політології). Разом з раніше існуючим Інститутом філософії, Інститутом історії, Інститутом держави й права, Інститутом сходознавства вони одержали трохи більшу свободу наукових досліджень, особливо по так званій закритій тематиці.

Перебудова ідеологічної діяльності й пропаганди, що у часи Сталіна мала вкрай примітивний характер, привела до появи нових форм «критики буржуазної ідеології й ревізіонізму». Якщо раніше вся критика зводилася до майданної лайки, то тепер було потрібно спростувати доводи «класового ворога» наукоподібними аргументами. Ці вимоги якоюсь мірою сприяли тому, що радянська громадськість одержала можливість ознайомитися з роботами західних учених, у тому числі й політологів. Дослідження іноземних авторів стали надходити в «спецхрані» великих наукових бібліотек Москви й Ленінграду.

Деяка лібералізація духовного життя радянського суспільства, що почалася в роки правління Н. Хрущева, тривала й у період, згодом названий «застоем». Деякі радянські вчені й публіцисти намагалися додати вітчизняному суспільствознавству схожість зі світовими стандартами, якщо не за змістом, то хоча б за формою. Зокрема, Ф. Бурлацький домагався офіційного визнання політичної науки, правда відзначаючи її «марксистсько-ленінський» характер. Група співробітників ИМЭМО на чолі з академіками Н. И. Іноземцевим і Е. М. Примаковим готувала об'ємне видання за назвою «Теорія міжнародних відносин». Але партійні інстанції так і не схвалили цієї ініціативи. Удалося лише створити невеликі дослідницькі групи в ИМЭМО й інших наукових установах, які намагалися займатися теоретичним аналізом міжнародних відносин під прикриттям завдання «викриття буржуазної ідеології» або апологетики «ленінської миролюбної політики КПРС». У Московському державному інституті міжнародних відносин (МГИМО) читався навчальний курс «Основи теорії міжнародних відносин», але він збігався з навчальними курсами, що вивчалися в західних університетах, лише за назвою.

Падіння комуністичного режиму й ідеологічної монополії марксизму-ленінізму радикально змінили ситуацію. Однак вплив нової ситуації в пострадянській Росії на стон теорії міжнародних відносин було суперечливим. З одного боку, зникли ідеологічні й

політичні перешкоди для її розвитку, з іншого боку - економічні потрясіння перехідного періоду негативно позначилися на роботі наукових і навчальних установ. Катастрофа комуністичної ідеології утворила ідейний вакуум, що став заповнюватися самими різними теоріями й концепціями. У зв'язку з актуальністю проблем зовнішньої політики Росії, її ролі й місця в сучасному світі особливу популярність придбали різні геополітичні концепції. У той же час основні положення теорії міжнародних відносин залишалися маловідомими навіть у середовищі політичної еліти й політологічному співтоваристві.

Тільки на кінець 1990-х рр. інтерес до теорії міжнародних відносин став зростати. З'явилися нові науково-теоретичні й учбово-методичні роботи з даної проблематики. Цьому сприяли й радикальні зрушення в галузі гуманітарної освіти, що реорганізувалася відповідно до прийнятих у світі стандартів. Сьогодні в багатьох університетах Росії здійснюється навчання по спеціальностях «Політологія», «Соціологія», «Міжнародні відносини», «Регіоналістика», «Зв'язки із громадськістю». Навчальні плани всіх цих спеціальностей і напрямків включають навчальні курси з теорії міжнародних відносин.

Об'єктивно зростає й практичне значення теорії міжнародних відносин, оскільки актуальними залишаються питання про місце нашої країни в системі міжнародних відносин, що формується, про перспективи її розвитку в умовах глобалізації, про пріоритети й основні напрямки російської зовнішньої політики. Хоча вітчизняна школа теорії міжнародних відносин за світовими вимірами є дуже молодою, вона зіштовхується з тими ж проблемами, які стоять перед цією наукою й у країнах, де вона зародилася. Одна з таких проблем - визначення місця теорії міжнародних відносин у структурі сучасних наук про суспільство. Деякі російські автори слідом за своїми західними колегами висувують тезу про те, що відбулося розмежування теорії міжнародних відносин і політичної науки. Більше того, висловлюється думка про існування окремої науки про міжнародні відносини. З одного боку, подання про відокремлення області вивчення міжнародних відносин від політології мають під собою об'єктивну основу інституціонального характеру. Якщо в 1950-і рр. міжнародна проблематика розроблялася усередині загальнополітологічних структур, то в останні десятиліття спостерігається організаційне ускладнення даних структур, поява окремих підрозділів, що займаються дослідженням міжнародної політики. Сьогодні й на Заході підготовка політологів і фахівців в галузі міжнародних відносин і дипломатії часто здійснюється роздільно, у Росії ж так було прийнято споконвічно. Очевидно, теза про існування окремої науки - теорії міжнародних відносин - стала відбиттям такої тенденції, оскільки традиційно всім фундаментальним наукам відповідає окремий учбово-науковий комплекс. Наприклад, такі науки, як біологія, фізика, хімія, історія й т.д., вивчаються в рамках відповідних факультетів університетів, по них готують фахівців для наукової й практичної діяльності.

З іншого боку, підготовка фахівців в галузі міжнародних відносин має свою специфіку, що полягає у вивченні великої кількості дисциплін, наприклад іноземних мов. До того ж у сучасному світі міжнародні відносини аж ніяк не зводяться до відносин політичних, отже, фахівець у цій сфері - це не завжди політолог. Міжнародні відносини мають складну внутрішню структуру й досліджуються не окремою наукою, а цілим набором наукових дисциплін. Кожна з них зв'язана зі своєю «материнською» сферою наукового знання: міжнародне право - складова частина юридичної науки; історія міжнародних відносин - складова частина історичної науки; світова економіка й міжнародні економічні відносини - частина економічної науки. Теорія міжнародних відносин, як було відзначено, розглядалася в цьому ряді як складова частина політичної науки. Чи можна говорити про принципову зміну такого становища? На наш погляд, лише почасти. Сьогодні наука розвивається динамічно, у всіх галузях наукового знання відбуваються зміни, обсяг наукових знань зростає, збільшується число дослідницьких проблем і напрямків. Внаслідок цього усередині наук відокремлюються окремі суб

дисципліни, які можуть стати повністю самостійними, виникають прикордонні області знання. Сфера політичні дослідження не є виключенням.

В останні роки в рамках політології поряд з раніше існуючими з'являються нові розділи, такі як порівняльна політологія, етнополітологія, екополітологія й т.д. Крім політології розвиваються й інші-науки про політику: політична філософія, політична соціологія, політична антропологія, політична психологія, політична історія, політична географія. Місце теорії міжнародних відносин, на наш погляд, — між цими відносно самостійними політичними науками й одним з розділів політології, якою, властиво, вона й була в момент народження й на перших етапах свого розвитку. Процес перетворення теорії міжнародних відносин у самостійну науку ще не завершився, про що свідчить і вищезгадана дискусія.

3. Методи вивчення міжнародних відносин

Для вивчення міжнародних відносин застосовують більшість загальнонаукових методів і методик, який користуються й у дослідженнях інших суспільних явищ. У той же час для аналізу міжнародних відносин існують і особливі, спеціальні методологічні підходи, обумовлені тим, що світові політичні процеси мають свою специфіку, відрізняються від політичних процесів, що розвертаються в рамках окремих держав.

Значне місце в дослідженні світової політики й міжнародних відносин належить методу спостереження. Насамперед ми бачимо, а потім оцінюємо події, що відбуваються в сфері міжнародної політики. Останнім часом фахівці все частіше звертаються до *інструментального спостереження*, що здійснюється за допомогою технічних засобів. Наприклад, найбільш важливі явища міжнародного життя, такі як зустрічі лідерів держав, міжнародні конференції, діяльність міжнародних організацій, міжнародні конфлікти, переговори по їхньому врегулюванню, ми можемо спостерігати в записі, у телевізійних передачах.

Цікавий матеріал для аналізу дає *включене спостереження*, тобто спостереження, що ведуть безпосередні учасники подій або особи, що перебувають усередині досліджуваних структур. Результатом такого спостереження є мемуари відомих політиків і дипломатів, що дозволяють одержувати інформацію із проблем міжнародних відносин, аналізувати її, робити висновки теоретичного й прикладного характеру. Мемуари являють собою найважливіше джерело для вивчення історії міжнародних відносин.

Більше фундаментальні й інформативні *аналітичні дослідження*, виконані на основі власного дипломатичного й політичного досвіду. До їхнього числа можна віднести, наприклад, роботи відомого в минулому американського політичного діяча Генрі Кіссінджера, що займав в 1980-і рр. відповідальні пости в адміністрації США.

Важливу інформацію про зовнішню політику держав, про мотиви прийняття зовнішньополітичних рішень у тій або іншій міжнародній ситуації можна одержати, вивчаючи відповідні документи. *Метод вивчення документів* відіграє найбільшу роль у дослідженні історії міжнародних відносин, але для вивчення поточних, актуальних проблем міжнародної політики його застосування обмежене. Справа полягає в тому, що інформація про зовнішню політику й міжнародні відносини часто відноситься до сфери державної таємниці й документи, що містять подібну інформацію, доступні обмеженому колу осіб, особливо якщо мова йде про документи й матеріали іноземної держави. Робота з більшістю таких документів стає можливою тільки через деякий час, часто через десятки років, тобто тоді, коли вони становлять інтерес в основному для істориків.

Якщо доступні документи не дають можливості адекватно оцінити наміри, мету, передбачати можливі рішення й дії учасників зовнішньополітичного процесу, фахівці можуть застосовувати *контент-аналіз* (аналіз змісту). Так називають метод аналізу й оцінки текстів. Цей метод був розроблений американськими соціологами й використаний в 1939-1940 р. для аналізу промов керівників нацистської Німеччини, опублікованих у пресі й переданих по радіо. З неймовірною точністю американські фахівці передбачили

час нападу на СРСР, місце й порядок проведення багатьох військових операцій, виявили секретні ідеологічні установки німецького фашизму. Метод контент-аналізу використовувався спеціальними установами США з метою розвідки. Тільки наприкінці 1950-х рр. він став застосовуватися широко й отримав статус методології вивчення суспільних явищ.

При проведенні контент-аналізу в тексті документа, статті, книги виділяються деякі ключові поняття або значення одиниці з наступним підрахунком частоти вживання цих одиниць у співвідношенні один з одним, а також із загальним обсягом інформації. У міжнародному політичному процесі такою одиницею виступає зовнішньополітична ідея, значима тема або цінність, політична подія або особа, тобто ключові поняття із зовнішньополітичного життя. У тексті вона може бути відображена одним словом або стійким сполученням слів. Контент-аналіз дозволяє робити висновок про можливі зовнішньополітичні рішення й дії тих міжнародних акторів, які стали об'єктом дослідження. Сьогодні обмежене коло професіоналів використовує й більше складні методики контент-аналіза.

У вивченні міжнародних відносин знаходить застосування й метод івент-аналізу (аналіз подій), в основі якого — відстеження динаміки подій на міжнародній арені з метою визначення головних тенденцій розвитку політичної ситуації в окремих країнах, регіонах і у світі в цілому. Американський дослідник Е. Азар застосував івент-аналіз, розглядаючи міжнародні конфлікти. На основі зібраного банку даних, що включав біля півмільйона подій, що відбулися протягом 30 років і в тому або іншому ступені зачіпали 135 держав, він зробив цікаві висновки про механізми розвитку конфліктних ситуацій і закономірностях політичного поведіння в умовах міжнародного конфлікту. Як показують закордонні дослідження, за допомогою івент-аналізу можна успішно вивчати міжнародні переговори. У цьому випадку в центрі уваги перебуває динаміка поведінки учасників переговорного процесу, інтенсивність висунутих пропозицій, динаміка взаємних поступок і т.д.

В 60-х рр. XX в. у рамках модерністського напрямку для вивчення міжнародних відносин стали широко застосовувати методологічні підходи, запозичені з інших соціально-гуманітарних наук. Зокрема, *метод когнітивного картирования* спочатку був апробований у рамках когнітивної психології — одного з напрямків сучасної психологічної науки. Когнітивні психологи досліджують особливості й динаміку формування знань і уявлень людини про навколишній його світ. На основі цього пояснюється й прогнозується поведінка особистості в різних ситуаціях. Базове поняття в методології когнітивного картирования - когнітивна карта, що є графічним зображенням стратегії, яка втримується у свідомості людини, одержання, обробки й зберігання інформації й тридцятилітній фундамент уявлень людини про її минуле, сучасне й можливе майбутнє.

У дослідженнях міжнародних відносин когнітивне картирование використовується для того, щоб визначити, як той або інший лідер бачить політичну проблему й, отже, які рішення він може прийняти в тій або іншій міжнародній ситуації. При складанні когнітивної карти спочатку виявляють основні поняття, якими оперує політичний лідер, потім знаходять причинно-наслідкові зв'язки між ними, далі розглядають і оцінюють значення цих зв'язків. Складена когнітивна карта піддається додатковому аналізу, після чого робляться висновки про те, чи є для даного лідера пріоритетною внутрішня або зовнішня політика, наскільки значимі для нього загальнолюдські моральні цінності, яке співвідношення позитивних і негативних емоцій у сприйнятті конкретних міжнародних політичних ситуацій.

Недолік когнітивного картирования полягає в трудомісткості цього методу, тому на практиці його застосовують рідко.

Ще одним методом, спочатку розробленим у рамках інших наук, а потім нашіли своє застосування в дослідженні міжнародних відносин, став *метод системного*

моделювання. Це метод вивчення об'єкта на основі конструювання пізнавального образу, що володіє формальною подібністю із самим об'єктом і його якістю, що відображає. Метод системного моделювання вимагає від дослідника спеціальних математичних знань. Прикладом методу моделювання може бути модель перспектив світового розвитку Форрестера, що включає 114 взаємозалежних рівнянь. Слід зазначити, що захоплення математичними підходами не завжди приносить позитивний результат. Це показав досвід американської й західноєвропейської політичної науки. З одного боку, досить складно виразити сутнісні характеристики міжнародних процесів і ситуацій математичною мовою, тобто якість вимірювати кількістю. З іншого боку, на результатах співробітництва вчених, що представляють різні напрямки науки, позначається слабка знання математичних наук політологами й не менш слабка політологічна підготовка представників точних наук.

Проте стрімкий розвиток інформаційних технологій і електронно-обчислювальної техніки розширює можливості використання математичних підходів і кількісних методів у вивченні світової політики й міжнародних відносин. Певні успіхи в цій галузі були досягнуті вже в 1970-і рр., наприклад створення аналітичних моделей «Баланс сил» і «Дипломатична гра». Наприкінці 1960-х рр. з'явилася інформаційно-пошукова система GASSON, що ґрунтувалася на інформаційному банку, що містить відомості про 27 міжнародних конфліктів. Кожний такий конфлікт локального характеру описувався за допомогою однотипних факторів, характерних для трьох фаз його протікання: передвоєнної, військової, післявоєнної. До першої фази ставилося 119, до другої - 110, а до третього - 178 факторів. У свою чергу, всі ці фактори зводилися до одинадцяти категорій. У кожному конкретному конфлікті відзначалася наявність або відсутність відповідних факторів і вплив цієї обставини на загострення або ослаблення напруженості у відносинах міжнародних акторів, втягнених у конфліктну ситуацію. Кожний новий конфлікт можна було аналізувати на основі цих факторів і за аналогією знаходити подібну конфліктну ситуацію. Ця схожість дозволяла робити прогнози щодо можливих сценаріїв розвитку подій у новому конфлікті. Слід зазначити, що прогностичні методи досліджень міжнародних відносин у сучасних умовах мають досить велике значення.

Контрольні питання й завдання:

1. Назвіть основні етапи еволюції міжнародних відносин.
2. Які проблеми традиційно стояли й стоять у центрі міжнародної політики?
3. Як співвідносяться між собою поняття «міжнародна політика» і «світова політика»?
4. Дайте визначення предмету дослідження теорії міжнародних відносин.
5. Чи є теорія міжнародних відносин частиною політології або самостійною науковою дисципліною?
6. У якому ступені при вивченні міжнародних відносин можна використовувати методологічні підходи різних гуманітарних і природних наук?

Тема 2. Проблеми міжнародних відносин та зовнішньої політики в історії соціально-політичної думки.

Зміст: Зовнішньополітичні концепції в політичній думці Стародавнього світу. Формування й розвиток реалістичних уявлень про міжнародні відносини в політичній думці епохи Відродження й Нового часу. Генезис ліберальної концепції міжнародної політики. Марксист та міжнародні відносини.

Тема 3. Геополітичні концепції міжнародних відносин

Зміст: Генезис геополітики. Німецька школа геополітики. Британська школа геополітики. Північноамериканська школа геополітики.

Тема 4. Теоретичні дослідження міжнародних відносин в політичній науці 40-60-х рр. XX ст.

Зміст: Політичний ідеалізм в теорії та практиці міжнародних відносин. Політичний реалізм в США. Політичний реалізм у Західній Європі. Модерністські концепції міжнародних відносин.

Тема 5. Розвиток теорії міжнародних відносин в 70-90-х роках XX ст.

Зміст Неоліберальні концепції міжнародних відносин. Становлення неореалізму. Постмодерністські та немарксистські концепції міжнародних відносин. Теоретичні концепції міжнародної інтеграції. Формування теорії міжнародних режимів.

Тема 6. Теоретичні дискусії з проблем міжнародних відносин після закінчення „холодної війни”.

Зміст: Концепція „кінця історії” Ф. Фукуями. Концепція „зіткнення цивілізацій” С. Хантігтона. Геополітичні концепції З. Бжезинського. Світо-системний аналіз І. Валлерстайна.

Тема 7. Система та структура міжнародних відносин.

Зміст Різновиди та рівні міжнародних відносин. Теоретичні моделі міжнародних систем. Еволюція системи міжнародних відносин після закінчення холодної війни.

Тема 8. Теоретичні основи вивчення та врегулювання міжнародних конфліктів.

Зміст Сутність та типологія міжнародних конфліктів. Структура і процес розвитку міжнародних конфліктів. Шляхи мирного врегулювання міжнародних конфліктів.

2. *Плани семінарських занять, завдання для лабораторних робіт, самостійної роботи:*

Проведення семінарських занять дозволяє вирішувати наступні дидактичні цілі:

- оптимально поєднувати лекційні заняття із систематичною самостійною навчально-пізнавальною діяльністю студентів, їх теоретичну підготовку з практичною;
- розвивати уміння, навички розумової праці, творчого мислення, уміння використовувати теоретичні знання для вирішення практичних завдань;
- формувати у студентів інтерес до науково-дослідної роботи і залучення їх до наукових досліджень, які здійснює кафедра;
- забезпечувати системне повторення, поглиблення і закріплення знань студентів за певною темою;
- формувати уміння і навички здійснення різних видів майбутньої професійної діяльності;
- здійснювати діагностику і контроль знань студентів з окремих розділів і тем програми, формувати уміння і навички виконання різних видів майбутньої професійної діяльності.

Семінарські заняття виконують наступні основні функції:

- навчальну (поглиблення, конкретизацію, систематизацію знань, засвоєних під час лекційних занять та у процесі самостійної підготовки до семінару);
- розвивальну (розвиток логічного мислення студентів, набуття ними умінь працювати з різними літературними джерелами, формування умінь і навичок аналізу фактів, явищ, проблем тощо);
- виховну (виховання відповідальності, працездатності, виховання культури спілкування і мислення, прищеплення інтересу до вивчення конкретної дисципліни та до фаху, формування потреби раціоналізації навчально-пізнавальної діяльності та організації дозвілля);
- діагностично-корекційну та контролюючу (контроль за якістю засвоєння студентами навчального матеріалу, виявлення прогалин у його засвоєнні та їх подолання).

Плани і основні питання практичних занять з дисципліни

«Теорія міжнародних відносин»

С/З № 1. Світова політика та міжнародні відносини як об'єкт вивчення

1. Співвідношення категорій «міжнародні відносини», «міжнародна політика», «світова політика»;
2. Теорія міжнародних відносин у структурі соціально-гуманітарних наук;
3. Методи вивчення міжнародних відносин

С/З № 2. Проблеми міжнародних відносин та зовнішньої політики в історії соціально-політичної думки.

1. Зовнішньополітичні концепції в політичній думці Стародавнього світу.
2. Формування й розвиток реалістичних уявлень про міжнародні відносини в політичній думці епохи Відродження й Нового часу.
3. Генезис ліберальної концепції міжнародної політики.
4. Марксизм та міжнародні відносини.

С/З № 3. Геополітичні концепції міжнародних відносин

1. Генезис геополітики.
2. Німецька школа геополітики.
3. Британська школа геополітики.
4. Північноамериканська школа геополітики.

С/З № 4. Теоретичні дослідження міжнародних відносин в політичній науці 40-60-х рр. XX ст.

1. Політичний ідеалізм в теорії та практиці міжнародних відносин.
2. Політичний реалізм в США.
3. Політичний реалізм у Західній Європі.
4. Модерністські концепції міжнародних відносин.

С/З № 5. Розвиток теорії міжнародних відносин в 70-90-х роках XX ст.

1. Неоліберальні концепції міжнародних відносин. Становлення неореалізму.
2. Постмодерністські та немарксистські концепції міжнародних відносин.
3. Теоретичні концепції міжнародної інтеграції.
4. Формування теорії міжнародних режимів.

С/З № 6. Теоретичні дискусії з проблем міжнародних відносин після закінчення „холодної війни”.

1. Концепція „кінця історії” Ф. Фукуями.
2. Концепція „зіткнення цивілізацій” С. Хантігтона.
3. Геополітичні концепції З. Бжезинського.
4. Світо-системний аналіз І. Валлерстайна.

С/З № 7. Система та структура міжнародних відносин.

1. Різновиди та рівні міжнародних відносин.
2. Теоретичні моделі міжнародних систем.
3. Еволюція системи міжнародних відносин після закінчення холодної війни.

С/З № 8. Теоретичні основи вивчення та врегулювання міжнародних конфліктів.

1. Сутність та типологія міжнародних конфліктів.
2. Структура і процес розвитку міжнародних конфліктів.
3. Шляхи мирного врегулювання міжнародних конфліктів.

Тематика та вимоги до написання та оформлення контрольної роботи.

Навчальним планом передбачено виконання контрольної роботи, що проводиться у вигляді навчально-дослідного завдання. Це вид позааудиторної самостійної роботи студента навчального чи навчально-дослідницького характеру, яке виконується в процесі вивчення програмного матеріалу навчального курсу і завершується разом із складанням підсумкового іспиту із даної навчальної дисципліни. Метою такого виду роботи виступає самостійне вивчення частини програмного матеріалу, систематизація, поглиблення, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань студента з навчального курсу та розвиток навичок самостійної роботи.

Індивідуальні завдання з дисципліни сприяють більш поглибленому вивченню студентом теоретичного матеріалу, формуванню вмінь використання знань для вирішення відповідних практичних завдань.

Для покращення підготовки майбутнього спеціаліста, поглиблення запропонованого під час лекцій матеріалу застосовуються такі види індивідуальних завдань як реферати, аналітичні огляди тощо.

Тематика контрольних робіт:

1. Співвідношення категорій «міжнародні відносини», міжнародна політика», «світова політика»
2. Світова політика та міжнародні відносини як об'єкт дослідження.
3. Теорія міжнародних відносин у структурі соціально-гуманітарних наук.
4. Методи вивчення міжнародних відносин.
5. Основні етапи еволюції міжнародних відносин.
6. Основні проблеми міжнародної політики: еволюція підходів.
7. Співвідношення міжнародної та світової політик.
8. Предмет вивчення теорії міжнародних відносин.
9. Проблеми міжнародних відносин та зовнішньої політики в історії соціально-політичної думки.
10. Зовнішньополітичні концепції у політичній думці Стародавнього світу.
11. Формування та розвиток реалістичних уявлень про міжнародні відносини у політичній думці епохи Відродження та Нового часу.
12. Генеза ліберальної концепції міжнародної політики.
13. Марксизм та міжнародні відносини.
14. Відмінності між конфуціанством та легізмом у поглядах на міжнародні відносини.
15. Вплив течій конфуціанствата легізму на зовнішню політику Китаю із стародавніх часів до наших днів.
16. Погляди Фукідіда як засновника реалістичного напрямку у вивченні міжнародних відносин.
17. Нігілістичне ставлення Макіавеллі до моралі у політиці, в тому числі і у міжнародній.
18. «Природний стан» Гобса у міжнародних відносинах та обґрунтування «реалістичного погляду на міжнародну політику».
19. Роль права як регулятору міжнародних відносин у поглядах Г.Гегеля.
20. Ліберальна концепція міжнародних відносин.
21. Проблема забезпечення міжнародної безпеки у поглядах Е.Роттердамського та Г.Гроція.
22. Проекти створення універсальної міжнародної організації в історії політичної думки.
23. Основні положення плану досягнення «вічного миру» І. Канта.
24. Ідеї Дж.Бентама у теорії та практиці міжнародних відносин.

25. Геополітичні концепції міжнародних відносин.
26. Генеза геополітики.
27. Німецька школа геополітики.
28. Британська школа геополітики.
29. Північноамериканська школа геополітики.
30. Причини формування геополітики як окремого напрямку вивчення наприкінці XIX ст.
31. Життєвий простір Ф.Ратцеля.
32. Зв'язок між геополітичними концепціями та зовнішньою політикою Німеччини першої половини XX ст.
33. Основні етапи становлення та еволюції концепції Хартленда Х.Маккіндера.
34. Морська могутність у поглядах А.Мехена.
35. Основні фактори геополітичної сили в ідеях Н.Спайкмена.
36. Вплив геополітичних концепцій Н.Спайкмена на розвиток північноамериканської школи на початку 50-х рр. XX ст.
37. Зміни у міжнародних відносинах початку 60-х рр. XX ст. та їх вплив на американську геополітичну думку.
38. Геополітика в Україні на зламі XX – XXI ст.
39. Теоретичні дослідження міжнародних відносин у політичній науці 40-х – 60-х рр. XX ст.
40. Політичний ідеалізм в теорії та практиці міжнародних відносин.
41. Політичний реалізм в США.
42. Політичний реалізм в Західній Європі.
43. Модерністські концепції міжнародних відносин.
44. Основні принципи політичного реалізму Г.Моргентау.
45. Влада у міжнародній політиці: реалістичний та ліберальний підходи.
46. Ієрархія національних інтересів у політичному реалізмі.
47. Порівняйте структуру національної могутності за Г.Моргентау з концепцією Н.Спайкмена.
48. Погляди Г.Моргентау на проблему наслідків появи ядерної зброї для міжнародних відносин.
49. Порівняйте основні теоретичні підходи Г.Моргентау та Р.Арона.
50. Місце модернізму у розвитку теорії міжнародних відносин.

ВИМОГИ ДО ЗМІСТУ ТА СТРУКТУР індивідуального навчально-дослідного завдання з дисципліни «Теорія міжнародних відносин»

Кожна робота повинна містити:

1. Титульна сторінка
2. Зміст
3. Вступ
4. Основна частина
5. Висновки
6. Список використаних джерел (не менше 15)

Загальний обсяг роботи – 15-25 сторінок.

Текст контрольної роботи набирається на комп'ютері через 1,5 інтервалу на стандартних аркушах формату A4 (210*297 мм). Поля: з лівого боку — 25 мм, з правого — 15 мм, зверху — 20 мм, знизу — 20 мм. Абзацний відступ повинен бути скрізь однаковий — 1,25 см. Друкування тексту проводиться на одній стороні аркушу. Шрифт — TimesNewRoman, розмір — 14 пт. Сторінки роботи повинні бути пронумеровані, нумерація наскрізна (номер сторінки – в правому нижньому куті аркуша).

Якісно проведені дослідження можуть виступати основою для написання дипломних робіт. Вибір теми дослідження є відповідальним етапом для початкового науковця.

Невдало вибрана тема може спричинити проблеми в процесі підготовки та написання роботи. Для своєї наукової роботи студент може обирати тему самостійно, попередньо узгодивши її з лектором.

За виконання вказаних форм роботи студент може отримати додаткові бали у випадку пропуску семінарських занять з поважної причини, та у інших випадках, що не суперечать Положенню про організацію освітнього процесу в Харківському національному університеті ім. В. Н. Каразіна

Рекомендована література

Основна література

1. Введение в теорию международных отношений: Учебное пособие / Отв. ред. А. С. Маныкин. М., 2001.
2. Косолапов Н. А. Международные отношения: эпистемология и методы исследования // Мировая экономика и международные отношения. 1998. № 3.
3. Косолапов Н. А. Теоретические исследования международных отношений // Мировая экономика и международные отношения. 1998. № 2.
4. Косолапов Н. А. Явление международных отношений: историческая эволюция объекта анализа // Мировая экономика и международные отношения. 1998. № 4.
5. Косолапов Н. А. Явление международных отношений: современное состояние объекта исследования // Мировая экономика и международные отношения. 1998. № 5.
6. Кукулка Ю. Проблемы теории международных отношений. М., 1980.
7. Ланцов С. А. Введение в специальность «Политология»: Конспект лекции. СПб., 2000.
8. Лебедева М. М. Мировая политика: Учебник для вузов. М., 2003. Международные отношения как объект изучения. М., 1993.
9. Международные отношения: социологические подходы. М., 1998.
10. Теория международных отношений: предмет анализа и предмет теории // Мировая экономика и международные отношения. 1998. № 1.
11. Цыганков П. А. Международные отношения. М., 1996.
12. Цыганков П. А. Теория международных отношений: Учебное пособие. М., 2003.

Допоміжна література

1. Амиров В., Белоконь Ю. О безъядерной зоне в южной части Тихого океана // Мировая экономика и международные отношения. – 1985. - № 12.
2. Андреев Ю. Филиппины на международной арене // Международная жизнь. – 1986. - № 9.
3. Арин О. Вызов Пекина и ответ Вашингтона // Азия и Африка сегодня. – 1999. - № 10. – С.60-65.
4. Бажанов Е.П. «Закрывать прошлое, открывать будущее» // Актуальные проблемы новейшей истории. Под общ. ред. Г.Н.Севостьянова. – М., 1991.
5. Бар С. Україна-Польща: якісно новий рівень взаємин // Політика і час. – 1997. - №4.
6. Барахта Б., Кузнецов В. Дэн Сяопин: Шестьдесят пять лет в гуще событий // О них говорят: (20 политических портретов). – М., 1989.
7. Бжезинський Ян. Європейська політика України: від зближення до інтеграції // Політична думка. – 1994. - № 1.
8. Бжезинський Ян. Польсько-українські стосунки: недооцінена стратегічна вісь Європи // Генеза. - 1994. - № 1.
9. Бовин А.Е. Вашингтон-Пекин: противоречивое партнерство // США – экономика, политика, идеология. – 1984. - № 8.

10. Бруз В.С., Пахіль В.О. До питання про застосування санкцій ООН під час югославської кризи // Міжнародні відносини. Вісник. Випуск 8. – К., 1998.
11. Буллок А. Гитлер и Сталин: Жизнь и власть. Сравнительное жизнеописание: В 2 т. – Смоленск, 1998.
12. Бурант С. Україна і Польща: до стратегічного партнерства // Політична думка. – 1997. – № 1.
13. Валента И. Советское вторжение в Чехословакию 1968 г. – М., 1991.
14. Василенко В. Лінія досягнутого порозуміння. Базовий політичний договір між Україною і Румунією відкриває широкий шлях для поглиблення плідної співпраці обох держав // Політика і час. – 1997. – № 7.
15. Васильєв Д., Чекаленко Л. Українсько-польські відносини наприкінці ХХ ст. // Нова політика. – 1998. – № 4.
16. Владимиров Н. Политика Японии в Азиатско-тихоокеанском регионе: настораживающие моменты // Мировая экономика и международные отношения. – 1985. – № 9.
17. Волков В.К. Трагедия Югославии // Новая и новейшая история. – 1994. – № 4-5.
18. Волокитина Т.В., Мурашко Г.П., Носкова А.Ф. Народная демократия: миф или реальность ?. – М., 1993.
19. Воронков В.И. События 1980-1981 гг. в Польше. Взгляд со Старой площади // Вопросы истории. – 1995. – № 10.
20. Вревский В., Иванов В. Азиатско-тихоокеанский регион и реальности ядерного века // Мировая экономика и международные отношения. – 1987. – № 8.
21. Гайсин А. Страсти вокруг архипелага Спратли // Азия и африка сегодня. – 1999. – № 5. – С.18-19.
22. Гельбрас В. Китайская реальность России // Азия и Африка сегодня. – 1999. – № 10. – С.11-14.
23. Геремек Б. Основні напрямки зовнішньої політики Польщі // Політична думка. – 1998. – № 1.
24. Гиренко Ю. Сталин - Тито. – М., 1991.
25. Гиренко.Ю.С. Суровый и поучительный урок // Актуальные проблемы новейшей истории/ Под общ. ред. Г.Н.Севостьянова. – М., 1991.
26. Глібов В., Говорун Д. Українсько-польські взаємини в пострадянський період // Політика і час. – 1997. – № 5-6.
27. Гончарук А. Доки не стерлася добра пам'ять... Україна – Китай: нереалізовані можливості та невтрачені перспективи // Політика і час. – 1999. – № 2.
28. Горун Д. Українсько-польське регіональне співробітництво // Нова політика. – 1999. – № 3.
29. Гребенчиков Э. США и Филиппины – за ширмой «особых отношений» // Мировая экономика и международные отношения. – 1986. – № 8.
30. Давыдов О.В., Михеев В.В. Некоторые аспекты внешней политики КНДР в свете международных отношений на Дальнем Востоке // Проблемы Дальнего Востока. – 1987. – № 4.
31. Делюсин Л. Россия – Китай. Подоплёка недавнего конфликта // Азия и Африка сегодня. – 1999. – № 7. – С.61-65; № 8. – С.56-60.
32. Денчев В.К. Болгария: время перемен. 1989-1994 гг. // Новая и новейшая история. – 1994. – № 5.
33. Евгеньев Ф. Австралия: проблемы и перспективы // Международная жизнь. – 1987. – № 2.
34. Елісон Р. Питання безпеки у відносинах України зі Східною, Центральною та Західною Європою // Політична думка. – 1993. – № 1.
35. Заїц Б. У чеському дзеркалі // Політика і час. – 1997. – № 4.

36. Заставний Ф.Д. Українська діаспора (розселення українців у зарубіжних країнах). – Львів, 1991.
37. Каменецький М. Колишня Югославія – конфліктогенний простір // Політична думка. – 1995. - № 2.
38. Канцелярук Б. Балканські події і українське відлуння // Розбудова держави. – 1999. - № 1-6.
39. Карпов М. Был ли Дэн Сяопин умнее Михаила Горбачёва // Азия и Африка сегодня. – 1999. - № 10. – С.43-47.
40. Касаткин Д. Папуа-Новая Гвинея. Сепаратисты не сложили оружие // Азия и Африка сегодня. – 1999. - № 1. – С.37-38.
41. Кириченко Э. США и Япония: соперничество и сотрудничество // Международная жизнь. – 1987. - № 2.
42. Кіш Є. Європа у пошуках нової ідентичності. Інституціоналізація процесів інтеграції країн Центрально-Східної Європи // Нова політика. - 1998. - № 3.
43. Козакевич Є. Розширення НАТО та європейська політика України // Політична думка. – 1999. - № 1-2.
44. Кудряченко А. Україна в сучасному геополітичному просторі // Генеза. - 1997. - № 1/5/.
45. Кузьминська О., Романюк Ю. Європейський регіон у зовнішній політиці України // Розбудова держави. - 1997. - № 2.
46. Кузьо Т. Україна та її сусіди // Політична думка. – 1994. - № 1.
47. Кульчицький С. Визначена наслідками світових воєн. До історії становлення лінії сучасного українсько-румунського кордону // Політика і час. - 1998. - № 8.
48. Кунадзе Т., Саркисов К. Размышляя о советско-японских отношениях // Мировая экономика и международные отношения. – 1989. - № 5.
49. Лещиловская И.И. Исторические корни югославского конфликта // Вопросы истории. – 1994. - № 5.
50. Лозовицький О. Моноліт південних морів. Минуле і сучасне дипломатії Австралійського Союзу // Політика і час. – 1998. - № 6.
51. Магочий П. Русинське питання // Політична думка. – 1995. - № 2.
52. Макаренко В. Филиппины. Джозеф Эхеристо Эстрада – президент столетия // Азия и Африка сегодня. – 1999. - № 4. – С.32-45.
53. Макаренко В.А. Фердинанд Маркос – политический портрет с дамой // Народы Азии и Африки. – 1990. - № 5.
54. Мусатов В.Л. СССР и венгерские события 1956 г. // Новая и новейшая история. - 1993. - № 1.
55. Нечитайло О. Різні, але разом. До 30-ї річниці утворення Асоціації країн Південно-Східної Азії // Політика і час. – 1998. - № 5.
56. Никишенко С., Гончарук А. Кандидат в “азіатські тигри”. Що дають В’єтнаму нові відносини з країнами АТР і Європою // Політика і час. – 1999. - № 3.
57. Открывая новые страницы... Международные вопросы: события и люди. – М., 1989.
58. Пашенко Є. “Балканський” вузол та етнічні міфології // Політична думка. – 1995. - № 1.
59. Перепелиця Г. Про нові тенденції зміни геополітичної ситуації в Європі // Генеза. - 1997. - № 1/5/.
60. Пирожков С., Ковальський В., Маначинський О., Пронкін Є. Безпека України та вплив на неї військово-політичного оточення // Політологічні читання. - 1993. - № 3.
61. Пихая Р.Г. Чехословакия, 1968 год. Взгляд из Москвы // Новая и новейшая история. - 1994. - № 5.
62. Плотников О. Україна і постсоціалістичні країни. Визначення місця і перспектив економічної активності // Розбудова держави. - 1998.- № 1-2.

63. Погадаев В. Индонезия. От эры «нового порядка» к эре реформ // Азия и Африка сегодня. – 1999. - № 5. – С.14-17.
64. Потапов В.И. Судьба диктатора Чаушеску // Новая и новейшая история. – 1990. - № 4.
65. Пронько В.А. Угорщина. Трагедія 1956 р. // Український історичний журнал. - 1997. – № 5.
66. Прохоров Е., Шевчук Л. О территориальных претензиях Японии к СССР // Международная жизнь. – 1989. - № 1.
67. Решетников Л. Советско-албанский конфликт // Коммунист. – 1990. - № 9.
68. Рудич Ф. Місце і роль України в новому геополітичному просторі // Нова політика. - 1998. - № 5.
69. Рудяков П. Розчленування Югославії – перерозподіл Європи // Політична думка. – 1994. - № 1.
70. Симич П. Гражданская война в Югославии //Международная жизнь.-1993. - № 7.
71. Сікора І. Геополітична легітимізація ролі України в "новому світовому порядку" // Політологічні читання. - 1994. - № 1.
72. Славинский Б. На пути к советско-японскому мирному договору // Проблемы Дальнего Востока. – 1989. - № 3.
73. Тодоров Н. Балканский узел противоречий. История и современность// Новая и новейшая история. - 1993.-№ 3.
74. Уно С. Взгляд из Токио // Международная жизнь. – 1989. - № 5.
75. Уэст Р. Йосип Броз Тито: власть силы. - Смоленск, 1997.
76. Федоренко Н. Визит Н.Хрущева в Пекин // Проблемы Дальнего Востока. – 1990. - № 1.
77. Федотов В. Поднебесная в современном мире // Азия и Африка сегодня. – 1999. - № 10. – С.22-26.
78. Чекаленко Л. Країни Центрально-Східної Європи у зовнішній політиці української держави // Нова політика. - 1998. - № 5.
79. Чичкин А. Энвер Ходжа: эпоха и личность // Молодая гвардия. – 1993. - № 3,7.
80. Шепелев М. Східноєвропейський геополітичний простір: анізотропність як властивість його організації // Нова політика. - 1998. - №1.
81. Шергін С. Ще одне “диво”? В`єтнам: політика “оновлення” і трансрегіональне співробітництво // Політика і час. – 1998. - № 8.
82. Шик О. Весеннее возрождение – иллюзии и действительность. – М., 1991.
83. Югославия в огне: Документы, факты, комментарии /1990-1992/. – М., 1992.
84. Юрошевич Д., Казаков В. Югославський конфлікт: зіткнення цивілізацій // Політологічні читання. - .1994. - № 4.

Перелік екзаменаційних питань

1. Співвідношення категорій «міжнародні відносини», міжнародна політика», «світова політика»
2. Світова політика та міжнародні відносини як об'єкт дослідження.
3. Теорія міжнародних відносин у структурі соціально-гуманітарних наук.
4. Методи вивчення міжнародних відносин.
5. Основні етапи еволюції міжнародних відносин.
6. Основні проблеми міжнародної політики: еволюція підходів.
7. Співвідношення міжнародної та світової політик.
8. Предмет вивчення теорії міжнародних відносин.
9. Проблеми міжнародних відносин та зовнішньої політики в історії соціально-політичної думки.
10. Зовнішньополітичні концепції у політичній думці Стародавнього світу.

11. Формування та розвиток реалістичних уявлень про міжнародні відносини у політичній думці епохи Відродження та Нового часу.
12. Генеза ліберальної концепції міжнародної політики.
13. Марксизм та міжнародні відносини.
14. Відмінності між конфуціанством та легізмом у поглядах на міжнародні відносини.
15. Вплив течій конфуціанствата легізму на зовнішню політику Китаю із стародавніх часів до наших днів.
16. Погляди Фукідіда як засновника реалістичного напрямку у вивченні міжнародних відносин.
17. Нігілістичне ставлення Макіавеллі до моралі у політиці, в тому числі і у міжнародній.
18. «Природний стан» Гобса у міжнародних відносинах та обґрунтування «реалістичного погляду на міжнародну політику».
19. Роль права як регулятора міжнародних відносин у поглядах Г.Гегеля.
20. Ліберальна концепція міжнародних відносин.
21. Проблема забезпечення міжнародної безпеки у поглядах Е.Роттердамського та Г.Гроція.
22. Проекти створення універсальної міжнародної організації в історії політичної думки.
23. Основні положення плану досягнення «вічного миру» І. Канта.
24. Ідеї Дж.Бентама у теорії та практиці міжнародних відносин.
25. Геополітичні концепції міжнародних відносин.
26. Генеза геополітики.
27. Німецька школа геополітики.
28. Британська школа геополітики.
29. Північноамериканська школа геополітики.
30. Причини формування геополітики як окремого напрямку вивчення наприкінці XIX ст.
31. Життєвий простір Ф.Ратцеля.
32. Зв'язок між геополітичними концепціями та зовнішньою політикою Німеччини першої половини XX ст.
33. Основні етапи становлення та еволюції концепції Хартленда Х.Маккіндера.
34. Морська могутність у поглядах А.Мехена.
35. Основні фактори геополітичної сили в ідеях Н.Спайкмена.
36. Вплив геополітичних концепцій Н.Спайкмена на розвиток північноамериканської школи на початку 50-х рр. XX ст.
37. Зміни у міжнародних відносинах початку 60-х рр. XX ст. та їх вплив на американську геополітичну думку.
38. Геополітика в Україні на зламі XX – XXI ст.
39. Теоретичні дослідження міжнародних відносин у політичній науці 40-х – 60-х рр. XX ст.
40. Політичний ідеалізм в теорії та практиці міжнародних відносин.
41. Політичний реалізм в США.
42. Політичний реалізм в Західній Європі.
43. Модерністські концепції міжнародних відносин.
44. Основні принципи політичного реалізму Г.Моргентау.
45. Влада у міжнародній політиці: реалістичний та ліберальний підходи.
46. Ієрархія національних інтересів у політичному реалізмі.
47. Порівняйте структуру національної могутності за Г.Моргентау з концепцією Н.Спайкмена.
48. Погляди Г.Моргентау на проблему наслідків появи ядерної зброї для міжнародних відносин.

49. Порівняйте основні теоретичні підходи Г.Моргентау та Р.Арона.
50. Місце модернізму у розвитку теорії міжнародних відносин.
51. Неоліберальні концепції міжнародних відносин.
52. Формування школи неолібералізму.
53. Постмодерністські та неомарксистські концепції міжнародних відносин.
54. Теоретичні концепції міжнародної інтеграції.
55. Формування теорії міжнародних режимів.
56. Проведіть порівняльний аналіз неоліберальних підходів та класичних ліберальних поглядів на міжнародні відносини.
57. В чому неоліберали вбачають причини зниження ролі національних держав у міжнародних відносинах.
58. Визначте відмінності у підходах неореалізму та політичного реалізму 1950-1960-х рр.
59. Структурні обмеження для зовнішньої політики держави та можливості їх подолання.
60. Порівняйте підходи неореалізму та неолібералізму щодо розвитку системи міжнародних відносин.
61. У чому відмінність підходів неомарксизму на міжнародні відносини у порівнянні з традиційним марксизмом-ленінізмом.
62. Постмодернізм та причини його виникнення.
63. На основі теоретичних концепцій міжнародної інтеграції порівняйте інтеграційні процеси у Західній Європі, Північній Америці та АТР.
64. Місце теорії міжнародних режимів у зіткненні поглядів неолібералізму та неореалізму.
65. Розвиток теорії міжнародних відносин після закінчення холодної війни.
66. Концепція «кінця історії» Ф.Фукуями.
67. Концепція «зіткнення цивілізацій» С.Хантінгтона.
68. Геополітичні концепції З.Бжезинського.
69. Світ-системний аналіз І.Валлерстайна.
70. В чому вбачає Ф.Фукуяма «кінець історії»
71. Цивілізації за С.Хантінгтоном та їх роль у світовій політиці та міжнародних відносинах.
72. В чому полягають причини зіткнення цивілізацій за С.Хантінгтоном.
73. Переферійні та напівпериферійні держави у сучасній теорії міжнародних відносин.
74. Місце України у геополітичних концепціях З.Бжезинського.
75. Система та структура міжнародних відносин.
76. Види та рівні міжнародних відносин.
77. Теоретичні моделі міжнародних систем.
78. Еволюція системи міжнародних відносин після холодної війни.
79. Роль недержавних акторів у сучасній системі міжнародних відносин.
80. Основні особливості держави як міжнародного актора.
81. Специфіка окремих видів міжнародних відносин.
82. Рівні міжнародних відносин.
83. Вплив соціокультурних, економічних та ідеологічних факторів на зміни географічних кордонів регіонів та субрегіонів.
84. Закон балансу сил та його роль як регулятора міжнародних відносин.
85. Типологія міжнародних систем М.Каплана.
86. Якій теоретичній моделі відповідав розвиток системи міжнародних відносин у 60-80-х рр. XX ст.
87. Однополярний та багатополярний устрій та сучасна система міжнародних відносин.
88. Теоретичні основи вивчення та врегулювання міжнародних конфліктів.

89. Сутність та типологія міжнародних конфліктів.
90. Структура та процес розвитку міжнародних конфліктів.
91. Шляхи мирного врегулювання міжнародних конфліктів.
92. Основні причини виникнення міжнародних конфліктів.
93. На основі існуючих типологій охарактеризуйте міжнародні конфлікти другої половини XX ст.
94. Конфлікт з нульовою сумою у міжнародних відносинах.
95. Як може змінюватися структура міжнародного конфлікту.
96. Основні етапи розвитку міжнародних конфліктів.
97. Особливості міжнародних криз.
98. Визначте відмінності конфліктів XXI ст. від конфліктів що відбувалися наприкінці XX ст.
99. Методи виходу із конфліктних ситуацій.
100. Визначення переговорного простору.
101. Особливості міжнародних переговорів.
102. Третя сторона та її роль у врегулюванні міжнародних конфліктів.
103. Актуальні проблеми світового політичного процесу.
104. Глобалізація як основні тенденція розвитку світового політичного процесу.
105. Теоретичні дискусії з питань глобалізації.
106. Світова політика та світова економіка в умовах глобалізації.
107. Глобалізація та національна держава.
108. Політичні рухи та організації в умовах глобалізації.
109. Етнополітичні процеси у сучасному світі.
110. Основні підходи до інтерпретації процесів глобалізації у науковій літературі.
111. Вплив глобалізації та економічні процеси у світі.
112. Вплив глобалізації на зміни системи міжнародних відносин.
113. Сутність феномену «культурної глобалізації».
114. Протиріччя глобалізаційних процесів.
115. Зміна ролі національної держави в умовах глобалізації.
116. Специфіка процесів глобалізації в індустріально розвинутих країнах «золотого мільярда».
117. Основна характеристика антиглобалістського руху.
118. Політичні погляди глобалістів та антиглобалістів.
119. Країни та регіони сучасного світу в умовах глобалізації.
120. Третій світ в умовах глобалізації.
121. Глобалізація і проблеми сучасної України.
122. Перспективи глобалізації.
123. Причини негативного впливу на країни третього світу процесів глобалізації.
124. Вплив процесів глобалізації на сучасну Україну.
125. Місце України у сучасному глобальному світі.
126. Фрагментація у сучасних міжнародних відносинах.
127. Основні сценарії глобалізації та їх характеристика.
128. Вашингтонський консенсус.
129. Проблеми міжнародної безпеки у сучасному світі.
130. Основні теоретичні підходи до забезпечення міжнародної безпеки.
131. Військово-політичні аспекти міжнародної безпеки.
132. Проблема протидії тероризму у сучасному світі.
133. Відмінності сучасних підходів до розуміння безпеки у порівнянні із традиційними.
134. Режим колективної безпеки та режим безпеки на основі співробітництва.
135. Основні принципи режиму нерозповсюдження ядерної зброї.

136. Порогові держави.
137. Основні міжнародні нормативні акти про заборону хімічної та бактеріологічної зброї.
138. Сучасний міжнародний тероризм: основна характеристика та методи боротьби з цим явищем.
139. Об'єктивні та суб'єктивні труднощі у боротьбі з тероризмом.
140. Політика і право в міжнародних відносинах.
141. Мораль, право та політика як регулятори міжнародних відносин.
142. Міжнародне право як соціальний інститут.
143. Норми та принципи міжнародного права.
144. Міжнародне право у сучасному світі.
145. Загальна характеристика політичних, моральних та міжнародних норм.
146. Вплив моральних норм на міжнародну політику.
147. Основні етапи розвитку міжнародного права.
148. Сучасне міжнародне право та його відмінності від міжнародного права попередніх історичних епох.
149. Система сучасного міжнародного права.
150. Основні принципи міжнародного права та їх роль у регулюванні міжнародних відносин.
151. Проблеми при прийнятті норм та принципів міжнародного права та шляхи їх вирішення.
152. Міжнародні організації у світовому політичному процесі.
153. Сутність та типологія міжнародних організацій.
154. Виникнення, структура та принципи діяльності ООН.
155. ООН у сучасному світі.
156. Основні відмінності міжнародних інститутів від національних.
157. Причини виникнення міжнародних та національних інститутів у сучасних міжнародних відносинах.
158. Основні критерії класифікації міжнародних інститутів.
159. Право міжнародних організацій.
160. Норми права міжнародного інституту що діють на території держави-члена.
161. Істрія створення ООН.
162. Структура ООН.
163. Процедура прийняття рішень у керівних органах ООН.
164. Роль ООН у вирішенні міжнародних конфліктів.
165. Основні сфери діяльності ООН.
166. Миротворчі операції ООН.
167. Основні напрямки реформування ООН.
168. Урядові та неурядові міжнародні організації.
169. Інтеграційні об'єднання у сучасних міжнародних відносинах.
170. Глобальні та регіональні міжнародні організації.
171. Україна в міжнародних організаціях.

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Факультет Міжнародних економічних відносини та туристичного бізнесу
 Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»
 Освітня програма Міжнародна інформація та міжнародні комунікації
 Семестр 4-й
 Форма навчання денна
 Рівень вищої освіти – перший(бакалаврський)

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ №

1. Світова політика та міжнародні відносини як об'єкт дослідження. (10 балів)
2. Теоретичні моделі міжнародних систем (20 балів)
3. Україна в міжнародних організаціях (10 балів)

Затверджено на засіданні кафедри
міжнародних відносин, міжнародної інформації та безпеки
протокол № 1 від “ 28 ” 08 2019 р.

Завідувач кафедри _____ (Л.В. Новікова)
підпис

Екзаменатор _____ (Кліпкова Г.О.)